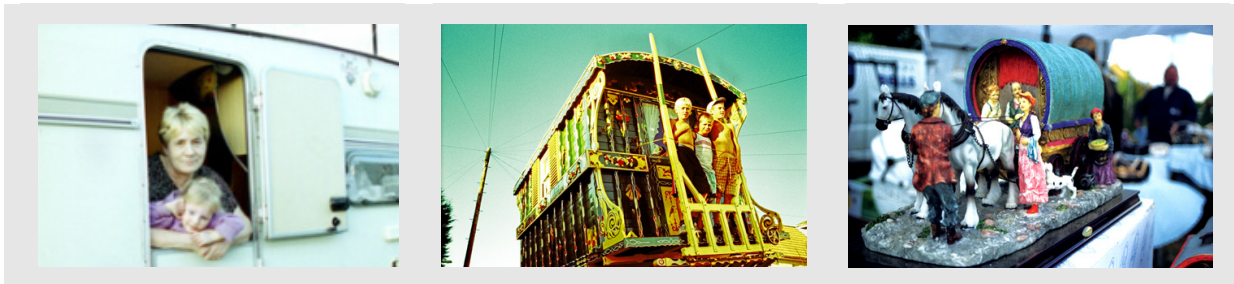


# Keliaujančių žmonių mokymosi poreikių tyrimai



2005 m. projekto partneriai nagrinėjo klausimus, susijusius su romų švietimu, profesiniu rengimu ir įdarbinimu. Buvo vykdoma romų bendruomenių atstovų ir institucijų, dirbančių su keliaujančių žmonių bendruomenėmis, atstovų apklausa apie keliaujančių žmonių specialūs poreikiai, į kuriuos reikėtų atsižvelgti švietimo įstaigoms ir profesinio ugdymo sistemai.

## Keliaujančių žmonių bendruomenių atstovų apklausa

Apklaustų žmonių skaičius:

- 15 Prancūzijoje
- 5 Lietuvoje
- 5 Rumunijoje
- 14 Ispanijoje

### Švietimas ir profesinis parengimas

Kuo aukštesnis švietimo lygmuo, tuo mažiau jį lankančių ar baigusių respondentų tarpe. Labai nedaug kas lankė vidurinę mokyklą, o dar mažiau – universitetą. Dauguma apklaustųjų neturi profesinio išsilavinimo. Dauguma tų, kurie dalyvavo profesinio rengimo sistemoje, lankė valstybinių institucijų pasiūlytus ir jų apmokėtus profesinio rengimo kursus.

Dauguma turėjusių galimybę įgyti profesiją, ją ir įgijo. Kliūtys, trukdžiusios įgyti profesiją:

- gyvenamosios vietos pakeitimas;
- vedybos.

Lankiusieji profesinio rengimo kursus ar pasirinkę kitas profesinio rengimo formas, teigė, kad mokymas atitiko jų lūkesčius. Dauguma turėjo galimybę pasirinkti, kokios profesijos ir kur mokytis. Jie džiaugėsi, kad buvo atsižvelgta į jų poreikius ir kad jie galėjo išmokti dalykų, pagerinusių jų gyvenimą.

Problemų kildavo tada, kai profesinio rengimo kursai buvo organizuojami, neatsižvelgiant į jų gyvenimo aplinkybes (mobilumą, išsilavinimo lygį, šeimos nuostatas į išsilavinimą). Yra didelis neatitikimas tarp turimo mokyklinio išsilavinimo ir reikalavimų, pradedant lankyti profesinio rengimo kursus. Moterims kyla daugiau problemų lankant mokyklą dėl specifinio vaidmens jų kultūroje.

Priežastys, dėl kurių keliaujantiems žmonėms reikalingas profesinis parengimas, tai galimybė:

- geriau atlikti pareigas darbe;
- pagerinti gyvenimo sąlygas;
- užsidirbti pinigų;
- rasti darbą ir įsidarbinti.

Keliaujantys žmonės nenori lankyti profesinio rengimo kursų dėl tokių priežasčių:

- kursai jiems nepritaikyti;
- žmonės yra neraštingi;
- moterims dėl pareigų šeimoje neturi laiko.

## Profesinė situacija

Profesinė situacija skiriasi tarp darbą turinčių žmonių ir bedarbių. Dauguma apklaustųjų dirba darbo vietose, kurias patys sau susikūrė. Kai kurie iš jų dirba nelegaliai. Apklaustųjų dauguma yra sezoniniai darbininkai, dažytojai, namų šeimininkės, dalis yra mokiniai ir studentai.

Kai kurie savo darbine situacija patenkinti (namų šeimininkės gali būti arti savo vaikų, jos yra laisvos ir nepriklausomos). Nepatenkinti yra tie, kurie patiria finansinių sunkumų arba skursta. Tai papildoma kliūtis ieškant darbo. Dalis jų niekada neturėjo darbo. Buvo ir neatsakiusių į tokius klausimus.

Pusė turinčių darbą žmonių, buvo laikinai įdarbinti, o kita pusė turėjo pastovų darbą. Paklausti apie profesinio mokymosi poreikius, jie atsakė, kad norėtų įgyti profesiją, įsidarbindami mokiniais (25%), kiti pageidautų įgyti kirpėjo, namų ūkio padėjėjo kvalifikaciją. 12% apklaustųjų tęsė profesinius mokslus ir 12% pageidavo lankyti profesinio rengimo kursus. Iš profesinių kursų jie tikisi ir žinių apie naujas technologijas, kompiuterius, nori išmokti anglų kalbos.

Taip pat jie tikisi:

- užsidirbti pinigų;
- įgyti tokias pat galimybes, kaip ir kiti žmonės;
- galimybės įsidarbinti;
- įgyti pradinį išsilavinimą, išmokti skaityti ir rašyti.

Problemos, trukdančios lankyti profesinio rengimo kursus:

- dėl mobilaus gyvenimo būdo jie neįgyja pagrindinio išsilavinimo, neturi pagrindinių akademinų žinių;
- sunku rasti kursus, kurie būtų netoli jų gyvenamosios vietos;
- jie neturi laiko mokymuisi;
- moterims būtina prižiūrėti vaikus;
- siekti išsilavinimo moterims trukdo ir kultūrinė aplinka;
- jie bijo diskriminacijos ir bijo dėl to siekti išsilavinimo.

Labiausiai keliaujantiems žmonėms tinkantys darbai (apklaustųjų nuomone):

- valytojo;
- virėjo;
- dažytojo;
- kirpėjo;
- kasininko (svajonė);
- gydytojo (svajonė).

Respondentai nurodė, kad norint gauti darbą jiems pirmiausia reikalingas mokymas, o paskui pinigai, kad jie galėtų pradėti dirbti. Daugelis neturi jokio supratimo, nuo ko pradėti. Jie nežino, ką daryti, kad gautų darbą.

75% apklaustųjų žino, kuo tradiciškai verčiasi jų šeimos nariai:

- daugiausia moterų prekiauja, tvarkosi namie, yra namų šeimininkės;
- daugiausia vyrų pina ir parduoda krepšius, dirba dažytojais, muzikantais, sodininkais, padeda ūkininkams, parduoda metalo laužą, prekiauja gatvėse, augina gyvulius.

30% mano, kad tie tradiciniai amatai ir užsiėmimai nyksta, 40% mano, kad jie perduodami naujoms kartoms, 30% neatsakė į šį klausimą.

## Šeimos nuostatos į vaikų lavinimą mokyklose

Šeimos nuostata į vaikų švietimą mokykloje yra pozityvi ir vis dažniau tampa prioritetu. Norint, kad vaikams gyvenime sektųsi, reikia išmokyti juos skaityti ir rašyti. Reikia, kad jie įgytų vairavimo teises, nes viso to reikalaujama gerame darbe. Tik keletui šeimų mokykla neatrodo svarbi.

## Šeimos nuostatos į įsidarbinimą

Daugeliui šeimų įsidarbinimas yra labai svarbus, nes reikalingi pinigai. Berniukams tai atrodo svarbiau, negu mergaitėms. Apklaustieji teigia, kad įsidarbinti yra labai sunku. Kitos šeimos neslepia neigiamos nuostatos dėl žemų atlyginimų ir diskriminacijos. Kai kurie mano, kad svarbu turėti galimybę įsidarbinti visai šeimai kartu.

## **Šeimos nuostatos į įsidarbinusių keliaujančių žmonių skaičių ir galimybes jų padidinti**

Visuomenės nuostata į galimybes įdarbinti keliaujančius žmones yra grindžiama ksenofobija, įtarumu ir rasizmu. Kai kurie žmonės galvoja, kad keliaujantys žmonės privalo dirbti, nes geriau pinigus užsidirbti, negu tik gauti socialines pašalpas.

## **Šeimos nuostatos į priemones, leidžiančias pasiekti sėkmės profesiniame gyvenime**

Daugelis apklaustųjų neatsakė į šį klausimą. Kiti pateikė tokius pasiūlymus:

- supaprastinti administravimo formalumus;
- sudarinėti trumpalaikes sutartis;
- kovoti su diskriminacija;
- leisti dirbti jaunesniems nei 15 metų žmonėms;
- palaikyti tradicinius darbo įgūdžius;
- kovoti su neraštingumu;
- kurti specialias darbo vietas;
- reikia keisti supratimą;
- mokėti didesnius atlyginimus;
- pateikti pavyzdžių, kurie paskatintų keliaujančius žmones ieškoti darbo;
- sudaryti sąlygas profesiniam mokymuisi.

Kiti komentarai ir pasiūlymai:

- mokymasis svarbus vaikų gyvenime;
- norint gauti darbą, svarbu turėti vairavimo pažymėjimą;
- mergaitėms svarbu įsidarbinti ne pilną darbo dieną, kad galėtų padėti savo tėvams;
- moterys nori išmokti gaminti valgyti ir daugiau sužinoti apie vaikų lavinimą;
- sunku rasti laiko mokymuisi, nes vyrai turi dirbti, kad galėtų išlaikyti savo šeimas;
- atlyginimai turi būti dideli, nes keliaujančių žmonių šeimos didelės (5-6 vaikai);
- dažnai susiduriama su rasistinėmis nuostatomis. Kai kurių keliaujančių žmonių bendruomenės atstovų netinkamas elgesys prisideda prie apibendrintos neigiamos nuostatos visų keliaujančių žmonių atžvilgiu, nors jie, kaip ir kiti žmonės, nėra vienodi.

# Institucijų, dirbančių su keliaujančių žmonių bendruomenėmis, apklausa

Apklaustų institucijų skaičius:

- 15 Prancūzijoje
- 4 Lietuvoje
- 2 Rumunijoje
- 4 Ispanijoje
- 3 Čekijoje
- 3 Graikijoje

Projekte dalyvaujančios šalys prašė su romų tautybės žmonėmis dirbančių institucijų atstovų apsvarstyti kai kuriuos romų integracijos klausimus. Ypač domėtasi specialiaisiais poreikiais, į kuriuos reiktų atsižvelgti, norint padėti romams integruotis darbo rinkoje, kokių daugumai pasitaiko kliūčių ir kokių priemonių reiktų imtis, norint jas nugalėti.

## Apklausoje dalyvavusių institucijų charakteristika

Tarp apklausoje dalyvavusių institucijų yra mokyklų, valstybinių įstaigų, asociacijų, nevyriausybinų organizacijų. Jos skiriasi savo darbo su romų tautybės piliečiais patirtimi. Vienos dirba apie dvejus metus, kitos – ilgiau, nei keturiasdešimt. Vienos konsultuoja atskirus žmones, o kitos dirba su tūkstančiais. Kai kurios institucijos neturi statistinių duomenų apie romų tautybės klientus, nes apskaitoje neskirsto klientų pagal tautybę. Vienose institucijose lankosi daugiau moterų, o kitose – vyrų. Apklausoje dalyvavusios institucijos teikia įvairias paslaugas:

- Pagalba, planuojant romų bendruomenės raidą, skatinant jų pačių iniciatyvą ir atsakomybę, ieškant partnerių, reikalingos paramos, siekiant geresnės romų gyvenimo kokybės.
- Informavimas, profesinis konsultavimas, tarpininkavimas ieškant darbo, pagalba įsidarbinant, parama renkantis profesinius kursus (taip pat ir finansinė).
- Universitetinis ugdymas (kursai ir seminarai).
- Sociologiniai tyrimai, žmogiškųjų išteklių ugdymas, projektų vadyba, kultūrinė, sveikatingumo, švietimo, įkurdinimo, monitoringo ir vertinimo veikla.
- Romų tautybės piliečių integracija visuomenėje.
- Bendrojo išsilavinimo paslaugos.
- Finansinės ir socialinės paramos organizavimas vaikams, kuriems tokia parama reikalinga. Visuomenės švietimas romų tautybės bendruomenių gyvenimo būdo klausimais (išleistas nuotraukų katalogas), vasaros stovyklų organizavimas romų vaikams, bendros veiklos organizavimas romų ir kitų tautybių vaikams iš globos namų.
- Tarpininkavimas darbo biržoje.
- Pagalba romų/čigonų tautybės žmonėms, tenkinant jų švietimo, profesinio ugdymo, įdarbinimo, sveikatos, apgyvendinimo, kultūros, socialinės integracijos, teisinės pagalbos poreikius. Atsižvelgiama į jaunimo ir moterų poreikių specifiką. Veiksmai, padedantys įgyvendinti aktyvią romų/čigonų bendruomenių politiką, tokie kaip informavimas apie teikiančias pagalbą institucijas, mokymo programos, informacinius biurus, tarptautinį bendradarbiavimą, padrąsinimas, įgyvendinant socialinę politiką, publikacijų rengimas.
- Suaugusiųjų švietimas.
- Profesinis rengimas.
- Pagalba, gaunant ir panaudojant finansinę paramą, mokymas, sociokultūriniai seminarai.
- Specialiųjų mokymosi poreikių turinčių moksleivių problemų vertinimas ir jų sprendimo monitoringas, pamokų praleidimų kontrolė ir bendradarbiavimas su vidurinėmis mokyklomis.
- Profesinis mokinių, turinčių mokymosi sunkumų mokykloje, parengimas.
- Nėščių moterų ir vaikų nuo gimimo iki šešerių metų amžiaus raidos priežiūra, patarimai, kaip sveikai juos auginti ir lavinti.
- Kelių vietinių bendruomenių susitikimų organizavimas, siekiant tobulinti kolektyvinį valdymą.
- Pagalba šalyje gyvenantiems užsieniečiams švietimo srityje.
- Socialinės ir profesinės integracijos tobulinimas: pagalba moksleiviams, vadovavimas jiems, pagalba bedarbiams, jaunimui, turinčiam daug įvairaus pobūdžio problemų, pašalpas gaunančių žmonių profesinė ir socialinė reintegracija.

Daugelis apklaustų institucijų aptarnaujamų žmonių yra beraščiai arba turi minimalų išsilavinimą. Tik viena iš apklaustųjų institucijų Rumunijoje – agentūra bendruomenės raidai “Inter-Activa” – dirbo su 5% romų tautybės žmonių, turinčių universitetinį išsilavinimą. Apklaustose institucijose skyrėsi ir romų tautybės klientų procentas: nuo 5% iki 100%. Ne visos institucijos galėjo atsakyti į šį klausimą, nes neturėjo statistinių duomenų.

### **Nuostatos į romų tautybės žmonių švietimą bei įdarbinimą**

Ši problema pradėta tyrinėti nuo klausimo, kaip pakito dabartinė romų tautybės asmenų švietimo situacija, lyginant su keliais praėjusiais metais – ar besimokančių skaičius išaugo, ar sumažėjo. Viena Lietuvos mokyklų, turinčių ilgalaikę darbo patirtį su romų vaikais, mano, kad sumažėjo. Jų manymu, taip atsitinka, nes mergaitės labai anksti išteka. Kita priežastis – romų emigracija į Europos Sąjungos šalis. Be to, Vilniaus savivaldybė pradėjo reorganizaciją romų gyvenvietėje. Šis įvykis sutelkė romų bendruomenės dėmesį, sutrikdė įprastą gyvenimo būdą, kurio dalis yra mokymasis. Kad romų skaičius sumažėjo, mano ir vienos Čekijos mokyklos atstovai. Jų manymu, romų vaikai praranda mokymosi motyvaciją. Penkios institucijos neturėjo duomenų, tačiau dauguma pastebėjo, kad besimokančių romų skaičius padidėjo. Analizuojant kodėl taip atsitiko, buvo išvardintos šios priežastys:

- Vidaus ir išorės politikos sukurtos naujos galimybės padarė romų tautybės vaikus lankyti bendrojo lavinimo mokyklų klases ir sumažino metančių mokyklą vaikų skaičių. Pavyzdžiui, Rumunijoje, Botosani mieste, 2003 m. buvo tik 3 romų vaikai vidurinėse mokyklose, o 2005 m. Švietimo ir Tyrimų ministerijos papildomai sukurtose vietose mokėsi dar 65. Panaši situacija buvo užfiksuota ir universitetuose. Paskutiniai statistiniai duomenys rodo, kad mažiau romų tautybės moksleivių palieka mokyklą jos nebaigę, lyginant su ankstesniais metais.
- Teigiami švietimo sistemos aspektai, padėję motyvuoti romų vaikus tęsti mokslus ir tikėti lygiomis galimybėmis po mokyklos baigimo, buvo romų tautybės mokytojų dalyvavimas švietimo sistemoje ir romų kalbos naudojimas mokant.
- Atsirado teigiamų pavyzdžių.
- Romų bendruomenės įtraukimas į vaikų ugdymą buvo labai svarbus.
- Pakilo šeimų sąmoningumas, nes vyksta nuolatinis darbas su tėvais. Netoli romų gyvenamų vietų atidarytos ikimokyklinio ugdymo klasės ir dienos centrai jų vaikams. Tėvai gali matyti, ką veikia jų vaikai mokykloje.
- Tėvams teikiama socialinė parama tik tuo atveju, jeigu jų vaikai lanko mokyklą.
- Pradinę mokyklą romų vaikai pradeda lankyti anksčiau ir dėl to gerėja jų lankomumo rodikliai. Romų šeimos pradeda palankiau vertinti švietimo naudą, ypač pradinėje mokykloje. O tai yra žingsnis pirmyn.
- Vis daugiau vaikų pradeda lankyti pradinę mokyklą ir gerbti mokykloje galiojančias taisykles. Siekiant šių tikslų, labai efektyvus buvo mediatorių (*mediatoriai* – romų bendruomenės atstovai, kurie padeda įgyvendinti integracijos visuomenėje priemonės, tarpininkaudami tarp romų ir plačiosios visuomenės) tarpininkavimas ir socialinių darbuotojų darbas.
- Institucijos matė jų ugdymo naudą ir visi sutartinai dirbo, eidami tuo pačiu keliu.
- Kolektyvinė valia (mokykla, valdžia, valstybinės institucijos) ir keliaujančių vaikų apskaita.
- Privalomojo pagrindinio mokslo įstatymas.
- Ugdymo departamentas įkūrė specialią organizaciją ir atsirado mokyklos vietose, skirtose keliaujantiems žmonėms apsisoti.
- Vis daugiau tėvų nori, kad jų vaikai įgytų pilną išsilavinimą mokykloje.
- Kuriamos specialios darbo vietos.

Apibendrinant galima teigti, kad dauguma apklaustų institucijų visose projekte dalyvaujančiose šalyse teigiamai vertina įvairių organizacijų pastangas padėti romų vaikams adaptuotis mokykloje ir pastebi teigiamus tokių pastangų rezultatus. Jos ypač pabrėžia, kad svarbus romų bendruomenių dalyvavimas, socialinių darbuotojų veikla ir tėvų sutikimas. Ypač stiprų poveikį turi koordinuoti veiksmai: pagarbos įstatymui skatinimas, valstybinė parama ir įvairių organizacijų konkretūs veiksmai.

### **Romų šeimų nuostatos į jų vaikų mokymąsi mokykloje**

Tarp svarbiausių sėkmingo romų vaikų ugdymo veiksnių yra minima šeimos parama. Kokios yra romų šeimų nuostatos į jų vaikų mokymąsi mokykloje? Štai kokie yra dažniausiai pasitaikantys institucijų atstovų atsakymai:

- Jie yra skurdo kultūros kaliniai ir jie susitaikę su mintimi, kad taip bus visada. Gyvenantiems skurde žmonėms tai yra bendra nuostata: perspektyvų trūkumas pabaigus mokyklą atstumia nuo pastangų siekti gerų rezultatų mokykloje.
- Mokymasis nėra didelė vertybė. Jie nemato mokymosi naudos.
- Mokymasis – ne prestižinis dalykas. Būdami 15 metų berniukai tampa nepriklausomi nuo tėvų ir neklauso jų.
- Tradicinėje šeimoje moters vaidmuo ir statusas atstumia nuo mokyklos lankymo. Mergaitės mokomos prižiūrėti mažus vaikus, nes pagrindinis jų gyvenimo tikslas yra būti žmona ir motina.
- Šeimos jaučia, kad laikai pasikeitė ir mokymasis mokykloje yra būtinas. Tačiau vis dar nepakankamai to reikalauja iš vaikų, nes kliudo šeimos įpročiai, vaidmenys, baimės, atmetimas.
- Jie baiminasi, kad mokymas ir mokykla kelia grėsmę jų kultūriniam identitetui.
- Šiuo metu vaikai yra didžiausi mokslo propaguotojai savo šeimose, jie skatina tėvus suprasti, koks svarbus yra mokymasis jų ateities gerbūviui.
- Pastebėtas ryškus skirtumas tarp miesto ir kaimo, uždarų ir atvirų romų bendruomenių, skurdžių ir labiau išsivysčiusių sričių.
- Iš dalies galima teigti, kad jų siekiai susiduria su frustracijos būsena keliančiomis kliūtimis. Jie ir nori, kad jų vaikai mokytųsi, ir skeptiškai į tai žiūri. Jie supranta, kad yra kliūčių ir žiūri į jas, kaip kažką „natūralaus“.
- Pradžioje jie bijojo prarasti savo kultūrą, tačiau dabar jie mato mokyklos naudą kasdieniam gyvenimui, kai kurie nori išmokti skaityti ir tapti asmenybe.
- Keliaujantys žmonės didžiuojasi savo vaikais, kai šie pramoksta skaityti, tačiau sunku paskatinti siekti daugiau, nes jiems atrodo, kad išmokti skaityti reiškia būti pakankamai išsilavinusiu.
- Nepaisant pastebimo kai kuriose grupėse pasitikėjimo savimi trūkumo, romai stengiasi prisitaikyti prie pradinės mokyklos reikalavimų ir mokytis toliau vidurinėse mokyklose, kuriose vis dar patiria didelius sunkumus.

Apibendrinant aukščiau pateiktus atsakymus, galima sakyti, kad mokymasis, keliaujančių žmonių nuomone, nėra prestižinė veikla, nors ta nuostata keičiasi priklausomai nuo situacijos. Miestuose, šiuolaikiškesnėse šeimose, kai mokytis leidžiami berniukai, požiūris į mokslą palankesnis, tačiau kaimuose, senose romų šeimose, kai kalbama apie mergaičių mokymąsi, ta nuostata lieka nepalanki.

### **Romų nuostatas į įdarbinimą**

Daugelis respondentų sutinka, kad minimaliame lygyje mokymasis romams yra svarbus, nors jie vis dar bijo nepažįstamos jiems sistemos ir bijo prarasti savo identitetą. Kalbant apie romų nuostatas į įdarbinimą, respondentai išsakė tokias nuomones:

- Dažniausiai jie yra atviri įdarbinimo galimybėms, nes viena didžiausių problemų romų šeimose yra pajamų trūkumas.
- Kartais jie yra priklausomi nuo socialinių pašalpų ir jiems atrodo, kad to pakanka jų poreikiams tenkinti; tokia nuostata yra bendra skurdo kultūroje gyvenantiems žmonėms, ji būdinga ne tik romams.
- Jiems trūksta pasitikėjimo savimi.
- Romai mano, kad dirbti būtina, tačiau yra skeptiškai nusiteikę dėl galimybių jiems įsidarbinti. Net jeigu jie yra išsilavinę ar turi pakankamą kvalifikaciją, vis tiek įsitikinę, kad jiems yra mažiau galimybių įsidarbinti, negu kitiems. Todėl paprastai jie tęsia tradicinę savo etninės grupės veiklą (pvz., prekiauja nešiojamomis prekėmis) ir mano, kad tai vienintelė sritis, kurioje galima realizuoti savo siekius.
- Jie norėtų turėti darbą, tačiau ne visiems metams, ne pastovų, o tokį, kuris leistų jiems keliauti, kada jie nori. Jiems labiau patinka savarankiškas darbas, kur nereikia klausyti viršininko nurodymų, kad jie galėtų daryti ką nori ir kada nori.
- Mergaitės nori susirasti nedidelės apimties darbus, pavyzdžiui, tvarkyti privačius namus.
- Turintys asmeninę darbo patirtį žmonės (kartais įsidarbinę artimų žmonių padedami) galvoja, kad stengiantis, susiklosčius palankioms aplinkybėms, kitiems žmonėms padedant, gali susirasti darbą.
- Romų moterys stengiasi būti išsilavinusios ir įgyti naujų įgūdžių – būtent moteris daro didžiausią pažangą šiame amžiuje.
- Jie turi neigiamą nuostatą į sistemingą darbą. Daugelis jų nenori būti samdomais darbuotojais.

- Jie norėtų gauti didelį atlyginimą, bet nevykdyti jokių darbuotojo pareigų. Vyrauja nuostata – „mažai darbo ir daug pinigų“.
- Jie nori darbo vietos netoli namų. Jie yra įsitikinę, kad gali atlikti kvalifikuotus darbus ir gebėtų jų išmokyti darbo vietose.

Taigi matome, kad reiškiamos prieštaringos nuomonės apie romų tautybės žmonių nuostatas į įsidarbinimą. Kai kuriose nuomonėse atsispindi pastangos išvelgti po bendromis situacijomis slypinčias gilesnes priežastis, kitose – tik dalijamasi pastebėjimais, tokiais kaip: „jie pageidauja darbo vietos arčiau namų“. Romų tautybės žmonės yra nevienodi, nors jų elgesys tam tikrose situacijose yra panašus. Norint suprasti jų nuostatas, mums reikia įveikti savąsias.

### **Visuomenės nuostata į romų tautybės žmonių įsidarbinimą**

Visuomenės nuostata į romų tautybės žmonių įsidarbinimą visose projekte dalyvaujančiose šalyse yra panaši ir visai ne teigiama:

- Darbdaviai nenoriai įdarbina romų tautybės žmones, net juos diskriminuoja.
- Dominuoja skeptiška nuostata: „neraštingi, tingūs, vagys“.
- Blogi tarpetniniai santykiai, abipusis nepasitikėjimas ir nepagarba tęsiasi nuo labai senų laikų. Dažniausiai žmonės nejaučia pasitikėjimo romų bendruomenėms ir todėl nesiūlo jiems darbo.
- Visuomenė verčia juos atlikti nekvalifikuotus darbus, pavyzdžiui valytojų. Tradicinė visuomenė nenori jų integracijos. Tokio teiginio įrodymu gali būti faktas, kad jiems labai sunku surasti galimybes mokytis žmonėse.

Lankančių mokyklas romų skaičius didėja, nes visuomenė, įsisąmonindama savo neigiamas nuostatas, imasi priemonių joms įveikti.

### **Kas romų tautybės žmonėms yra svarbiausia, kad jie sėkmingai galėtų integruotis profesiniame gyvenime?**

Atsižvelgiant į respondentų atsakymus, galima teigti, kad yra daug svarbių dalykų: išsilavinimas, profesinis parengimas, įdarbinimo galimybės (kai kurie teigia, kad reikia steigti valstybės remiamas darbo vietas), šeimos ryšiai ir parama, kadangi naujas gyvenimo būdas keičia papročius ir priklausomybės jausmą. Nėra lengva išskirti, kas svarbiausia. Galbūt, yra skirtumų ir atskirų valstybių institucijų atsakymuose (pavyzdžiui, prancūzų institucijų atsakymuose dažniau buvo kreipiamas dėmesys į šeimos ryšių svarbą), tačiau tyrime surinktų duomenų nepakanka tai įrodyti.

### **Romų tautybės žmonės darbo rinkoje: dabartinė situacija**

Daugelis apklaustų institucijų neturėjo duomenų, kiek jų aptarnaujamų romų tautybės žmonių gavo atlyginamą darbą pastaraisiais metais? Didžiausias skaičius – 320 žmonių (262 vyrai ir 58 moterys), mažiausias – 0. Skaičių skirtumas iš tiesų didelis, tačiau tyrime nėra duomenų, leidžiančių analizuoti šio reiškinio priežastis. Svarbiausia išvada yra ta, kad pastangos gali skatinti norimus rezultatus.

Dažniausiai romų tautybės žmonės užsiima šia veikla:

- nekvalifikuotas darbas statybose,
- vaisių rinkimas žemės ūkyje,
- tradiciniai amatai,
- sezoninis darbas,
- gatvių valymas,
- valymas institucijose, stotyse, ligoninėse (moterys).

Apibendrinant galima sakyti, kad dauguma jų dirba paprastą, nekvalifikuotą, atsitiktinį darbą, dažniau pavyksta įsidarbinti vyrams. Paminėti keli žmonės, įsidarbinę socialiniais darbuotojais, kompiuterių operatoriais, taip pat yra ir menininkų bei atlikėjų.

## **Specialieji romų tautybės žmonių poreikiai profesiniam ugdymui ir įdarbinimui**

Daugelis respondentų pritaria minčiai, kad specialieji poreikiai kyla dėl prastų romų tautybės žmonių akademinų įgūdžių, rašymo ir skaitymo gebėjimų, nepakankamo formalaus išsilavinimo lygio. Dėl to atsiranda kliūčių tolimesniam profesiniam ugdymui. Yra dar kelios svarbios nuomonės:

- Nepakankamas kalbos mokėjimas, nesusigaudimas administracinėse struktūrose ir dokumentuose.
- Jie pageidauja darbo, reikalaujančio aukštos kvalifikacijos. Todėl jiems reikia žinoti, kokie yra keliama reikalavimai darbe ir kokios yra galimybės įgyti būtiną kvalifikaciją. Jiems reikalingas profesinis konsultavimas.
- Kai kurie iš jų turi labai nedidelę praktinę patirtį, jiems trūksta pasitikėjimo savimi, jie nesilaiko darbo tvarkos, nesugeba susikaupti ties vienu atliekamu darbu, jiems trūksta įsidarbinimo motyvacijos. Taigi, jiems reikia išsiugdyti būtinus socialinius įgūdžius.
- Jie geriau išmoksta, turėdami betarpišką kontaktą su mokytoju, kai mokymosi procesas yra dinamiškas ir greitai pastebimi rezultatai.
- Jiems reikia daugiau praktinės patirties, nes jų išsilavinimo lygis yra gana žemas. Dėl to jiems sunkus yra teorinis mokymasis. Jiems priimtina, kada mokantis teikiama finansinė parama ir iš karto po mokslų baigimo jie yra įdarbinami.

Norint patenkinti specialiuosius poreikius, reikia nuolat bendradarbiauti su romų tautybės žmonėmis. Reikalingas mokymas, kuris:

- leistų jiems konkuruoti darbo rinkoje;
- būtų grįstas jų pasaulėžiūra ir kultūra;
- atsižvelgtų į jų išsilavinimo ypatumus ir poreikius ir kuriame būtų naudojama atitinkama didaktinė medžiaga.

Mokyti galima būtų:

- organizuojant trumpus specialius kursus;
- ugdant pagrindinius įgūdžius, tokius kaip skaitymas, rašymas, vairavimas ir kt.;
- mokant tradicinių amatų.

Atsižvelgiant į veikiančias ugdymo sistemas projekto partnerių šalyse, beveik visiems romų tautybės žmonėms reikalingas konsultavimas, veikiančių profesinių kursų pritaikymas. Jiems taip pat reikalinga pagalba, socialinė parama. Reiktų kurti valstybės remiamas darbo vietas. Mūsų visuomenės vis labiau tas reikmes įsisąmonina. Tai liudija specialios vyriausybės programos, nevyriausybinių organizacijų veikla, ir ypač pačių romų organizacijų ir asociacijų veikla. Pavyzdžiui Ispanijoje tą paramą galima matyti, vykdant Įterpimo į darbo rinką programą (ACCEDER), kurioje numatytas informavimas, profesinis konsultavimas, dokumentų įforminimas, romų bendruomenės ir visuomenės sąmoningumo skatinimas, ryšiai su kitomis institucijomis.

## **Kliūtys, trukdančios romų tautybės žmonėms įgyti išsilavinimą, kvalifikaciją ir darbą**

Respondentų nuomone, pagrindinės kliūtys, trukdančios siekti išsilavinimo ir įsidarinti, yra šios:

- skurdas;
- nepritaikyta jų poreikiams ugdymo sistema;
- diskriminacija;
- jų kultūriniai ypatumai;
- motyvacijos stoka;
- keliavimas;
- rasizmas.

Būdingos kliūtys, siekiant išsilavinimo:

- nepasirengimas mokyklai;
- tėvai neleidžia vaikų į mokyklą;
- žemi akademiniai pasiekimai, nes mokykla nepritaikyta jų poreikiams.

Kliūtys, neleidžiančios įgyti reikiamos kvalifikacijos:

- nepakankamas išsilavinimo lygis;
- realių perspektyvų trūkumas arba nereali lūkesčiai;
- tradiciniai jų atliekami darbai nereikalauja kvalifikacijos;



- jie gali susirasti darbą, nereikalaujantį kvalifikacijos.

Kliūtys įsidarbinant:

- neturi reikiamos kvalifikacijos;
- darbo vietų trūkumas;
- jų tradiciniai amatai neturi paklausos darbo rinkoje;
- mažai atlyginamas nekvalifikuotas darbas;
- jie nenori pastovaus darbo.

### **Pasiūlymai, kaip galima pagerinti romų tautybės žmonių padėtį darbo rinkoje**

Vienas svarbiausių dalykų yra nuostatos, kurias reikia keisti abiem pusėms – romams ir išsilavinimą ir darbą, darbdaviams ir ugdymo įstaigoms – ir romus. Labai svarbu, kovoti su rasizmo apraiškomis, atsisakyti neteisingų stereotipų.

Priemonės, kurių imamasi, turi būti realistinės. Reikia atsižvelgti į romų tautybės žmonių gyvenimo aplinkybes. Kiekvienoje šalyje reikia įtikinėjimo, koks svarbus yra išsilavinimas, profesinė integracija, valstybės pagalba, įdarbinant romus.

Kai kurios institucijos pateikė konkrečių pasiūlymų:

- Turimų įgūdžių teisinis pripažinimas – tradicinių amatų pripažinimas, išduodant Darbo ministerijos pripažintus patentus.
- Profesinio ugdymo pritaikymas jų išsilavinimo lygiui ir gyvenimo būdui.
- Romų tautybės žmonių ir darbdavių informavimas bei konsultavimas.
- Sėkmės pavyzdžių viešinimas (atskirų atvejų analizė) darbdaviams ir kitoms socialinėms grupėms.
- Į darbinę veiklą orientuotas ugdymas turi prasidėti darželyje ir pradinėse mokyklose.
- Turėtų būti atliekami tyrimai, kokios profesijos romų tautybės žmonėms yra patraukliausios ir organizuojami profesiniai kursai, atsižvelgiant į jų pageidavimus.
- Stengiantis išvengti pavojaus, kad romų tautybės žmonės nebus priimami į darbą, laikytis pozityvios diskriminacijos politikos (ši politika įteisina lengvatas socialiai pažeidžiamoms grupėms).
- Reikalingos visaapimančios socialinės integracijos programos, kuriose būtų derinami veiksmai, atsižvelgiant į žmonių poreikius.
- Atlyginimai turėtų būti didesni už socialinę paramą, kad skatintų dirbti romų jaunimą, remiamą valstybinių socialinio aprūpinimo institucijų.
- Finansiškai turėtų būti skatinami darbdaviai, įdarbinantys romų tautybės žmones.

### **Apibendrinimas**

Šioje ataskaitoje pateikti pilotinio tyrimo duomenys, gauti apklausus įvairias švietimu ir įdarbinimu besirūpinančias institucijas projektą vykdžiusiose šalyse. Tyrimo rezultatai parodė, kad nors skirtingose Europos šalyse romai gyvena nevienodomis sąlygomis, yra daug bendrų jų profesinę integraciją sunkinančių veiksnių, tarp kurių svarbiausi: nepalanki jų nuostata į švietimą, kultūrinis savitumas ir kultūrinė izoliacija, dėl kurios atsiranda supratimo apie darbo rinką trūkumas, per didelės ir nerealių aspiracijos arba, atvirkščiai – pasitikėjimo savo galimybėmis įsidarbinti trūkumas, nedarbas, skurdas.

Norint pagerinti romų situaciją darbo rinkoje, reikalingos kompleksinės priemonės, apjungiančios valstybinių ir nevyriausybinę institucijų, pačių romų bendruomenių pastangas. Reikalingas dialogas, suteikiantis progų geriau pažinti ir suprasti vieniems kitus ir atsižvelgti į abiejų pusių gyvenimo būdą ir poreikius.